

Mladí dospělí a jejich rodiče: komunikace a spolupráce

Šárka Hanáková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Šárka HANÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H118076**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Mladí dospělí a jejich rodiče: komunikace
a spolupráce**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucí, bude práce zaměřena na mladé dospělé a na jejich vnímání a hodnocení vztahů v rodině. Pozornost bude věnována vnímání a hodnocení komunikace s rodiči, emočním vztahům a konfliktům, které v rodinách vznikají. Vzorkem budou respondenti v období mladé dospělosti. Bude použit kvantitativní design výzkumu a data budou sbírána prostřednictvím on-line dotazníků.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Chvála, V., & Trapková, L. Rodinná terapie a teorie jin-jangu. Praha: Portál, 2008

Křivohlavý, J. Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál, 2002/2008

Matějček, Z., & Dytrich, Z. Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994

Matějček, Z., & Dytrich, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada, 2002

Plaňava, I. Manželství a rodiny. Brno: Doplněk, 2000

Sobotková, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2000/2007

Lacinová, L., Michalčáková, R., & Ježek, S. Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči:

Česká verze dotazníku pro adolescenty. Československá psychologie, 2009, 53

Lacinová, L., & Rajmic, P. Od partnerství k rodičovství. Psychologie dnes: časopis pro moderní psychologii, 2002, 8

Pavlát, J. Děti v rozvodových sporech: Severoamerické studie. Československá psychologie, 1980–2001, 49

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Mgr. Lenka Lacinová, Ph.D.

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

6. března 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 6. března 2014

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

SÁRKA HAVÁKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně

26.4.2014

Sarka Haváková

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce se zabývá vnímáním rodinných vztahů očima mladých dospělých. V teoretické části jsou popsány vývojové etapy od adolescence až po vynořující se / mladou dospělost. Pozornost je věnována konceptu sebehodnocení. V kapitole věnující se rodině jsou popsány typy rodin, rodinné vztahy a rozvod. V poslední části je věnována pozornost rodinné komunikaci, jejímu dělení a konfliktům v rodině a mezi rodiči. Praktická část představuje kvantitativní výzkum věnovaný vnímání rodinných vztahů. Výzkumu se zúčastnilo 66 mladých dospělých (54,5 % žen), jejich průměrný věk byl 21,9 let ($SD = 2,4$; min. = 18; max. = 27). Data byla získána prostřednictvím online administrace dotazníkových metod. Bylo zjištěno, že v míře sebehodnocení a ve vnímání ohrožení rodičovským konfliktem se mladí dospělí z rozvedených a nerozvedených rodin neliší. Respondenti z rozvedených rodin komunikují více s matkami než otci, dále pak tyto mladí lidé hodnotí míru spolupráce mezi rodiči a důvěru k matce jako nižší než ti dospělí, v jejichž rodinách rozvod neproběhl. Mezi hodnocením rodičovské spolupráce a vnímáním ohrožení rodičovským konfliktem nebyla nalezena souvislost. Byly nalezeny pozitivní vztahy mezi mírou sebehodnocení a důvěrou, komunikací ve vztahu k otci a negativní vztahy mezi mírou sebehodnocení a odcizením k oběma rodičům. Výsledky jsou interpretovány a diskutovány.

Klíčová slova: rodiče; rodičovské konflikty; rodičovská spolupráce; komunikace; mladá / vynořující se dospělost; sebehodnocení.

ABSTRACT

Bachelor thesis deals with family relationships as perceived by young adults. Developmental periods from adolescence to emerging/young adulthood are described in theoretical part. Attention is paid to the concept of self-esteem too. Chapter about family is focused on family typology, family relationships and divorce. Family communication and its classification, family and interparental conflicts are described in the last chapter. Quantitative study was focused on family relationships perception. 66 young adults (54,5 % of women) in average age 21,9 years ($SD = 2,4$; min. = 18; max. = 27) were given online questionnaires assessing their perception of relationship quality to mother and father, interparental conflict, and coparenting cooperation. It was found that young adults from divorced and non-divorced families did not differ in self-esteem level

and in the perception of threat by interparental conflicts. Communication with mother is higher than communication with father in divorced families; similarly, higher coparenting between parents and higher trust to mother were found in young adults from non-divorced families than in adults from divorced families. No significant correlation between self-esteem and conflict threat was found. There is positive relationship between self-esteem, trust, and communication with father, and negative relationship between self-esteem and alienation to both parents. Study results are interpreted and discussed.

Keywords: parents; interparental conflicts; coparenting cooperation; communication; young/amergering adulthood; self-esteem.

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. Mgr. Lence Lacinové, Ph.D., za vstřícnost, odborné rady a pomoc při statistickém zpracování práce.

Děkuji také své rodině a především svému manželovi za trpělivost, povzbuzení a lásku, kterou od nich dostávám. Díky patří i mým přítelkyním, za jejich víru a důvěru v moje schopnosti.

Motto

„Uchovávání radostné rodiny vyžaduje mnohé od obou, jak od rodičů, tak od dětí. Každý člen rodiny se musí, určitým způsobem, stát služebníkem ostatních.“

Papež Jan Pavel II.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne 24. 4. 2014

Šárka Hanáková

OBSAH

ÚVOD	9	
I	TEORETICKÁ ČÁST	10
1	OD ADOLESCENCE K MLADÉ / VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOSTI: VÝVOJOVÉ ETAPY	11
1.1	ADOLESCENCE	11
1.2	MLADÁ / VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOST.....	12
1.3	PSYCHOSOCIÁLNÍ VÝVOJ OSOBNOSTI V OBDOBÍ ADOLESCENCE.....	14
1.4	PSYCHOSOCIÁLNÍ VÝVOJ V OBDOBÍ MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	15
1.5	OBLAST VZTAHŮ V OBDOBÍ ADOLESCENCE A MLADÉ DOSPĚLOSTI	15
1.6	SEBEHODNOCENÍ A JEHO ASPEKTY	16
2	RODINA	19
2.1	VÝVOJ VE FUNKČNÍ RODINĚ	19
2.2	RODINA VYKAZUJÍCÍ PROBLÉMY	21
2.3	ADOLESCENTI A INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY V RODINĚ.....	23
2.4	ROZVOD A ROZPAD PŮVODNÍ RODINY	25
3	KOMUNIKACE A KONFLIKTY	27
3.1	KOMUNIKACE.....	27
3.2	DĚLENÍ KOMUNIKACE	28
3.3	KONFLIKTY – VYMEZENÍ A DĚLENÍ.....	28
3.4	DOPAD KONFLIKTŮ MEZI RODIČI NA JEJICH POTOMKY.....	30
II	PRAKTICKÁ ČÁST	31
4	VÝZKUM	32
4.1	VÝZKUMNÝ CÍL	32
4.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY.....	32
4.3	POUŽITÉ METODY	33
4.4	PROCEDURA SBĚRU DAT	35
4.5	VÝZKUMNÝ SOUBOR	35
4.6	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	36
5	VÝSLEDKY	37
5.1	DESKRIPTIVNÍ VÝSLEDKY.....	37
5.2	ANALÝZA HYPOTÉZ.....	37
5.3	DODATEČNÁ ZJIŠTĚNÍ.....	40
6	DISKUZE	41
7	ZÁVĚR	48
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
	SEZNAM TABULEK	52
	SEZNAM PŘÍLOH	53

ÚVOD

Rodina je prvním sociálním prostředím, se kterým se každý člověk setkává. Toto primární prostředí rozhodujícím způsobem ovlivňuje jeho hodnotový systém, vnímání sebe a světa. V rodině zažívá své první sociální role, učí se uplatňovat svá práva a vykonává povinnosti s nimi spojené. Pro zdárný vývoj dětí, ale i budoucí dospělý život je rodina velmi důležitá. Nicméně je nutno konstatovat, že úplné a funkční rodiny mohou být dnes v České republice vnímány spíše jako vzácnost.

Podle údajů Českého statistického úřadu (2012) bylo z celkového počtu manželství rozvedených v roce 2012 těch s nezletilými dětmi 57,5 %, přičemž před dvaceti lety byl tento podíl 71,7 %.¹ Rozvod je pro rodiče i všechny zúčastněné nelehké a bolestivé období a neméně obtížný je i čas, který rozvodu předchází. Jsou-li v rodině děti, bývá situace ještě komplikovanější. Vypořádat se s ní je složité pro všechny zúčastněné osoby.

Ve své práci a realizovaném výzkumu jsem usilovala o rozšíření poznatků o tom, jak mladí lidé komunikují se svými rodiči, jak vnímají konflikty svých rodičů a jakou míru důvěry ke svým rodičům pocítují. Vzhledem k tomu, že původní poznatky v této oblasti ponejvíce pocházejí ze zahraničních studií, navázala jsem na aktivity výzkumného pracoviště Institutu dětí, mládeže a rodiny na brněnské Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Na tomto pracovišti bylo realizováno převedení a úprava metody, kterou ve výzkumu své bakalářské práce používám a která vypovídá o vnímání rodičovských konfliktů mladými dospělými. Jedná se konkrétně o Škálu dětské percepce konfliktu mezi rodiči².

Další oblastí, které se tato práce věnuje, je to, jak mladí lidé hodnotí schopnost rodičů spolupracovat a jaké je jejich sebehodnocení v souvislosti s kvalitou komunikace v rodině.

Téma rodinných vztahů a komunikace s našimi blízkými jsem si vybrala pro jeho náročnost, každodennost a také proto, že se bez výjimky týká nás všech. Pokud ve svých rodinách společně zvládáme i ty nepříjemné a náročné životní situace, můžeme doufat, že také naše děti a jejich budoucí rodiny budou usilovat o totéž.

¹ Rozvodovost. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [Http://www.czso.cz/](http://www.czso.cz/) [online] [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

² LACINOVÁ, L., MICHALČÁKOVÁ, R., JEŽEK, S. *Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči: Česká verze dotazníku pro adolescenty*. Československá psychologie, Praha: AV ČR, 2009, LIII, č. 1, s. 70-85.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OD ADOLESCENCE K MLADÉ / VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOSTI: VÝVOJOVÉ ETAPY

Pojem vynořující se dospělosti je poměrně novým označením, zahrnujícím změny, které původní dělení na mladou, střední a pozdní adolescenci nepostihuje. Se společenským a kulturním vývojem se zvyšují možnosti volby, které mladí lidé dostávají, a současně s touto širokou škálou nabídek přichází i osobní nejistota a pochybnosti o vlastní ceně. Také časové rozhraní mezi přechody z jedné do další fáze je velmi individuální. Teoretická východiska vymezující adolescenci a vynořující se dospělost jsem popsala v následující kapitole.

1.1 Adolescence

Období dospívání je z hlediska celoživotního vývoje velmi důležité a svou rychlostí se dá přirovnávat k dynamickému období prvního roku života – období kojeneckému. Z. Matějček jej označuje jako „vývojový zázrak“. Rychle rostoucí váha a výška je jen jeden z řady procesů změny, které toto období přináší. Není výjimkou, že chlapec vyroste až o 15 cm za rok a dívka až o 10 cm.³

V této práci je používán termín adolescence, tak jak jej vymezuje ve své knize P. Macek. Toto pojetí má své kořeny na americkém kontinentě a stále častěji se používá na celém světě. Jedná se o období mezi dětstvím a dospělostí. Termín adolescence pochází z latinského „*adolescere*“, což znamená „*dorůstat, dospívat, mohutnět*“.⁴

Stadia adolescence dle P. Macka (1999):

1. časná adolescence – věk 10–13 let
2. střední adolescence – věk 14–16 let
3. pozdní adolescence – věk 17–20 let, popřípadě i mnohem déle (od přelomu tisíciletí se pracuje také s etapou tzv. vynořující se dospělosti, o které bude pojednáno v dalších podkapitolách).

³ MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H & H, 1998.

⁴ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003.

Pro časnou adolescenci jsou charakteristické pubertální změny. Ty se projevují růstem sekundárních pohlavních znaků, u dívek se objevuje první menstruace, u chlapců první poluce. Zvyšuje se zájem o opačné pohlaví. Nastává období emoční lability. Ve střední adolescenci se dítě mění v biologicky dospělého, který je již schopen sexuální reprodukce. Nyní se nachází v období hledání vlastní identity. Dospívající se chce odlišovat a hledá své místo „ve světě“. V období pozdní adolescence mnozí ukončují profesní přípravu.

Existuje celá řada teorií adolescence. Jednou z prvních je teorie „otce adolescence“ G. S. Halla, kterým byla označována jako období bouře a konfliktu. Dospívající je v této etapě již schopen plně vyjadřovat emoce a činí to velmi impulzivně, chce žít jinak než doposud. Je zřejmé, že pro existenci mezigeneračních konfliktů a sporů hraje velký význam také to, v jaké rodině jedinec vyrůstal a jaký charakter mělo jeho dětství. Roli také hrají interindividuální rozdíly, jejichž efekt může převládat nad rozdíly věkovými. Konflikt mezi generacemi tak dle novějšího pojetí vůbec nemusí nastat. Některé výzkumy poukazují na to, že kritičtěji vnímají adolescenty dospělí než naopak. Například P. Macek uvádí Meeusův termín „obrácený generační spor“. Podle W. Meeuse dospělí totiž očekávají od adolescentů negativní hodnocení a v rámci tohoto projektivního mechanismu je sami také hodnotí negativně. Je také možné, že dospělí připisují větší váhu těm charakteristikám adolescentů, které přisuzují i sobě a zároveň je hodnotí negativně a jako nežádoucí.⁵

1.2 Mladá / vynořující se dospělost

Dalším obdobím, které je zařazováno mezi adolescenci a dospělost, je období nazývané „*emerging adulthood*“, do češtiny nejčastěji překládané jako vynořující se dospělost. Termín je součástí poměrně nové koncepce amerického psychologa Jeffery Jensea Arnetta, který navrhl nové pojetí přechodového období mezi adolescencí a dospělostí.⁶ Tento fenomén zachytili ve výzkumu a popsali v českém kontextu P. Macek, J. Bejček a J. Vaníčková a je v současné době intenzivně výzkumně dále sledován.⁷ V této práci

⁵ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003.

⁶ ARNETT, J. J. *Adolescence and Emerging Adulthood a cultural approach*. New Jersey: Pearson Education, 2004a.

⁷ MACEK, P., BEJČEK, J., VANÍČKOVÁ, J. *Contemporary Czech Emerging adults: Generation Growing up in the Period of Social Changes*. Brno: MU, 2007.

bude pro věkovou skupinu mladých lidí mezi 18. až 25. rokem věku používán termín „*vynořující se dospělost*“.

J. J. Arnett uvádí, že se jedná o vývojově přechodovou fázi, která vznikla se změnami sociokulturního prostředí civilizovaného světa. Tyto změny přinesly i nový pohled mladých lidí na sebe sama a také na dospělost a dospívání. Řada mladých lidí ve věku 18 až 25 let se již necítí být dospívajícími adolescenty a současně se necítí být ani plně dospělými. Je to období, které mladým lidem nabízí řadu možností a voleb. Tito lidé na počátku druhého desetiletí svého života nepociťují žádné větší existenciální potíže ani výraznější tlak okolí, a mohou tedy svobodně zkoušet a experimentovat se všemi možnostmi, které se jim nabízejí.⁸

Jedním z hlavních znaků tohoto období je velká variabilita a proměnlivost. Mladí lidé mají možnost si podle vlastní volby svůj život prožít a uspořádat. Tato variabilita a možnosti se promítají do všech oblastí života, ať už jde o vztahy a vytváření identity nebo bydlení, studium, volbu povolání a životního stylu.

Jako charakteristické rysy tohoto období uvádí J. J. Arnett pět základních, specifických znaků. Pro vynořující se dospělost je charakteristické:

1. Prozkoumávání identity a zkoušení různých možností, zejména v lásce a v práci.
2. Jde o období nestability.
3. Jedinec je v této době nejvíce zaměřený na sebe.
4. Charakteristický pocit mezi, tedy ani ne adolescence, ani ne dospělost.
5. Množství možností měnit svůj život a naplňovat svoje touhy.

Za nejvýznamnější znak je považováno zkoumání možností v různých oblastech života, zejména v lásce a práci. V průběhu zkoumání si mladí lidé ujasňují svoji identitu a dostávají se dále v poznání, kým jsou a co vlastně od života očekávají.

⁸ ARNETT, J. J. *Adolescence and Emerging Adulthood a cultural approach*. New Jersey: Pearson Education, 2004a.

1.3 Psychosociální vývoj osobnosti v období adolescence

Mezi teoriemi vysvětlujícími psychosociální vývoj osobnosti patří k nejakceptovanějším neopsychoanalytická teorie Erika H. Eriksona. Ten definoval pro každé vývojové stadium specifický psychosociální konflikt, jehož úspěšné vyřešení je předpokladem optimálního vývoje jedince. Období adolescence je podle Eriksona vymezeno zhruba dvanáctým až dvacátým rokem života a toto páté vývojové období psychosociálního vývoje se nazývá „*identita vs. zmatení rolí*“.

S ustavením dobrého počátečního vztahu ke světu dovedností a nástrojů s příchodem puberty končí vlastní dětství. Začíná mládí. Ale v pubertě a adolescenci se všechny totožnosti a souvislosti, na něž dříve dítě spoléhalo, stávají znovu více či méně problematickými, protože tělesný růst je tak rychlý jako v časném dětství a navíc k němu přistupuje pohlavní vyspívání. Rostoucí a vyvíjející se mladí lidé, kteří se musejí vyrovnávat s touto vnitřní fyziologickou revolucí i se zřejmými úkoly dospělých, jež na ně čekají, si dělají především starost o to, jak se jeví v očích ostatních, ve srovnání s tím, co sami o sobě cítí. Stejně tak hledají cestu, jak spojit role a dovednosti vypěstované dříve s běžnými typy povolání. Pátrajíce po novém smyslu kontinuity a totožnosti, musejí probouvat znovu mnohé z bitev dřívějších let, i když jsou proto nuceni přisuzovat naprosto dobře smýšlejícím lidem vykonstruované role svých protivníků. A jsou vždycky připraveni nastolit trvajících idoly a ideály jako strážce konečné identity.⁹

Interpersonální vztahy, jako jedna ze základních psychosociálních charakteristik u adolescentů, nabývají nové kvality. Období adolescence je velmi důležité pro převzetí dospělých rolí. Dospívající upínají více pozornosti ke svým vrstevníkům a rodina je až na druhém místě. Přátelství je v tomto období velmi významné. Adolescenti se učí spolupracovat, komunikovat ve skupině a najít si své místo. Postupně získávají pocit vlastní hodnoty.

Dospívající se nyní odpoutává od rodiny a osamostatňuje se. Své rodiče vidí kritičtěji, ale i toto je nezbytné pro hledání vlastní identity. Pokud je rodič připraven na „bouření“ svého dítěte, může případný konflikt zmírnit.¹⁰

⁹ ERIKSON, E., H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002.

¹⁰ MACEK, P. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999.

1.4 Psychosociální vývoj v období mladé dospělosti

Mladí lidé tohoto období nejsou už materiálně ani psychicky tolik závislí na svých rodičích jako adolescenti. Zároveň nemají tolik závazků, jako budou mít ve svém budoucím dospělém životě. Tato kombinace jim umožňuje vyzkoušet různé způsoby života a různé možnosti pracovních a osobních vztahů.

J. J. Arnett poukazuje na podobnost s Eriksonovým stadiem utváření identity a moratoria a také na to, že právě adolescence bývá typicky spojována s utvářením identity. Erikson zmiňuje tzv. prodlouženou adolescenci „*prolonged adolescence*“, která je typická především pro industriální země a která je charakterizována experimentováním s různými rolemi. Erikson tento proces časově zařazuje do období střední a pozdní adolescence, ve kterém už nejde o vznik nové ego identity, ale spíše o zkoumání přetváření a testování identity již získané.

1.5 Oblast vztahů v období adolescence a mladé dospělosti

Období adolescence je charakterizováno také změnou postojů a vztahů v důsledku změn v kognitivních procesech, nového způsobu myšlení a emocionality. Nemění se vztah jen k sobě samému, ale také k ostatním lidem a světu vůbec.¹¹

Nová kvalita interpersonálních vztahů patří mezi základní psychosociální charakteristiku adolescence. I když je během socializace proces osamostatňování a diferenciací vztahů plynulý, období dospívání je v mnohém významné pro převzetí pozdějších dospělých rolí – partnerských, rodinných, přátelských i profesních. To, jak obstojí adolescent v interpersonálních vztazích, je základem jeho sebedůvěry, pocitu autonomie a také kritériem samostatnosti při jeho rozhodování. Rozvoj komunikačních dovedností je důležitým aspektem mezilidských vztahů. Naučí-li se adolescent dovednostem, jako je například zdvořilost, vyjádření vlastního názoru, umění položit otázku a požádat o názor druhého, naslouchat druhým, otevřeně vyjádřit svá přání, nemá potom takové problémy s vnitřním napětím, jelikož je ventiluje v aktivitách s vrstevníky, a nedostává se tak často do konfliktu s autoritami. Je si jistější

¹¹ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003.

při navazování blízkých vztahů, což vede k větší sebejistotě, emoční podpoře a k vědomí sociální prestiže.¹²

Největší rozdíly v oblasti vytváření adolescentní identity a prozkoumávání různých možností v mladém dospělosti jsou nejvíce patrné v oblasti vztahů a práce. Adolescenti, podle J. J. Arnetta, navazují spíše přechodné a krátkodobější vztahy zaměřené na přítomnost. Od těchto vztahů očekávají především uspokojení a zábavu. Oproti tomu lidé v období vynořující se dospělosti od vztahů očekávají dlouhodobější a směrem k budoucnosti orientované přínosy. Inklinují k osobnějším a intimnějším vztahům. Mladá dospělost je spojena i se zkoušením nových partnerských a sexuálních zážitků. To je umožněno tím, že zde již není taková míra rodičovské kontroly a v současnosti ani společenský tlak na uzavření manželství a založení rodiny.

Obdobné rozdíly se vyskytují i v oblasti práce. Adolescent často hledá krátkodobý a přechodný prostředek, který má pokrýt jeho uspokojení každodenních potřeb. Oproti tomu „vynořující se dospělí“ se v oblasti práce již zaměřují na budování základu pro budoucí životní povolání. Nejde tedy už jen o získání prostředků, ale také o zjištění, která práce by mohla dospělé v budoucnosti naplňovat a bavit, v čem se mohou mladí lidé považovat za schopné a dobré. Na tomto základě se pak v této etapě rozhodují, v jakém oboru by chtěli v budoucnosti pracovat.

1.6 Sebehodnocení a jeho aspekty

„Vnímání vlastního chování a prožívání a sociální srovnávání vede k sebehodnocení „self-esteem“. Týká se všech dílčích charakteristik, které adolescent považuje za důležité a které vztahuje k vlastnímu já. Čím detailnější je adolescent v sebereflexi, tím více se zvyšuje možnost vnímat sama sebe jak pozitivně, tak negativně. Mění se i ohnisko sebehodnocení. Jestliže pro děti a mladší adolescenty je objektem sebehodnocení především konkrétní chování, s věkem se sebehodnocení stále více opírá o komplexnější analýzu motivů a souvislostí, a závěr je tedy často obecnější a týká se

¹² MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003.

*hodnocení celé osobnosti [...]. Z toho vyplývá, že sebehodnocení se v průběhu adolescence spíše stabilizuje a podléhá stále menší měrou situačním změnám.*¹³

Dle M. Blatného je sebehodnocení vyjádřením emočního vztahu k sobě sama, respektive jeho mentální reprezentací.

Dimenze sebehodnocení:

- Libost–nelibost
- Intenzita
- Stabilita–nestabilita

Dimenze libosti–nelibosti je popisována jako životní spokojenost nebo nespokojenost se sebou samým a duševním zdravím jedince. Tento pocit se projevuje v různé míře, tedy intenzitě sebehodnocení a je prožíván jako menší nebo větší sebedůvěra, sebevědomí. M. Blatný dále uvádí, že větší sebejistota a kladné sebehodnocení jsou odrazem jasnosti sebepojetí. Kladné sebepojetí je tedy spojeno s dobrým sebepoznáním.¹⁴ Jedinec, který může čerpat z pocitu bezpodmínečného pozitivního přijetí, může také plně rozvinout svoje nadání a schopnosti k tzv. sebeaktualizaci. Jeho sebepojetí je podobné ideálnímu sebepojetí a jeho sebeúcta je přiměřeně vysoká. Naopak u lidí, kterým se bezpodmínečného pozitivního přijetí nedostalo a projevy lásky, úcty a náklonnosti byly podmiňovány schvalovanými způsoby chování, se obava z nesouhlasu druhých projevila v nižším seberozvoji. Tito lidé si vytvářejí nedosažitelné hodnoty a mají nereálně vysoké požadavky na svoje chování. Sami od sebe požadují dokonalé výsledky a neadekvátně reagují na nejmenší nezdary.¹⁵ Výsledkem je výrazná odlišnost mezi jejich reálným a ideálním Já a následkem pak nízká sebeúcta.

¹³ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. s. 51.

¹⁴ BLATNÝ, M. *Sebepojetí z pohledu sociálně-kognitivní psychologie*. In Blatný, M., Plháková, A. *Temperament, inteligence, sebepojetí: Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu* (pp. 88-131). Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR

¹⁵ HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Přel. I. Štěpaníková. 1. Praha: Portál, 2000.

Sebehodnocení významně vypovídá o osobní pohodě a psychickém zdraví jedince, které se v dětství buduje především prostřednictvím rodiny, a jeho zdravá míra je předpokladem zdravého vývoje i v dospělosti. Z těchto důvodů bylo do výzkumu zařazeno i měření míry sebehodnocení, které v něm bude sloužit jako ukazatel míry adaptace mladých dospělých.

2 RODINA

Rodina je základní stavební jednotkou společnosti, v níž dochází k přípravě lidského jedince na život v širším společenském celku a k uskutečňování většiny základních potřeb člověka. Ve výkonu svých přirozených funkcí (biologicko-reprodukční, socializační, ekonomická, emocionální aj.) je role rodiny plně nenahraditelná žádným jiným subjektem, ani co do formy, ani co do naplnění účelu těchto funkcí.

Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí ve své podstatě neměnnou sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána. Další konkrétní znaky rodiny považované za její nezbytné charakteristiky jsou variabilní v závislosti na sociokulturním prostředí a na konkrétních formách rodinného soužití přítomných v čase a prostředí.¹⁶

2.1 Vývoj ve funkční rodině

Rodinu, která zabezpečuje optimální naplňování základních potřeb dítěte, ať již materiálních, tak psychických, lze označit za rodinu funkční. Termínem intaktní bývá označována rodina, u které není prokázáno žádné narušení jejích základních funkcí, tedy nejsou patrné známky patologie. V těchto rodinách jsou přirozeným způsobem a velice účelně uspokojovány základní psychické potřeby dítěte.

Normalitou rodiny se dlouhodobě zabývala Froma Walshová uvádí čtyři přístupy k normalitě:

1. Normalita jako *zdraví a absence patologie* – rodina je v tomto pojetí normální, nevykazuje-li u žádného člena symptomy poruchy či psychopatologie. Nelze však tvrdit, že individuální psychická porucha je nutně příznakem rodinné dysfunkce.

¹⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Národní zpráva o rodině* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

2. Normalita jako *ideál* – tento přístup ztotožňuje normalitu rodiny s ideálním či optimálním fungováním. Tento přístup je vlastní především humanistickým teoriím, které normalitu rodiny ztotožňují s ideálním či optimálním fungováním. Úspěšnost rodin je vztahována k určitým hodnotám (například věrnost, vzájemné porozumění, tolerance a naplňování potřeb druhých) a ke splnění určitých úkolů (často je to zdárný vývoj dětí). Velký vliv na obraz ideální rodiny mají sociální, kulturní a etnické normy. Jsou ovšem případy nekonvenčních rodin, které neodpovídají tomuto ideálu, a přesto fungují velmi dobře.
3. Normalita jako *průměr* – rodina je normální, pokud odpovídá tomu, co je obvyklé, průměrné, typické. Toto pojetí normality vychází ze sociologie, kde se pracuje se statistickým průměrem.
4. Normalita jako *transakční proces* – přístup podložený systémovou teorií. Na rozdíl od jiných vymezení normality je pozornost věnována procesům probíhajícím v čase, základní procesy zahrnující integraci, udržování a vývoj rodinného systému, jak ve vztahu k individuálním, tak sociálním systémům.

Mezi intaktní rodiny mohou patřit i rodiny nevlastní, které vznikají, pokud si vlastní biologický rodič dítěte vezme za manžela či manželku někoho, kdo není rodičem dítěte, a je tedy biologicky cizí, nevlastní. Rodinu dělá rodinou vzájemně propojený systém vztahů a vazeb, kdy jeden každý sdílí s těmi druhými kus svého života.¹⁷

¹⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vydání. Praha: Portál, 2012.

2.2 Rodina vykazující problémy

„Rodina může člověku pomoci, ale taky ho může úplně zlikvidovat. Nejhorší je, že si nikdo nemůže vybrat, kam se narodí.“ (mladý muž, který vyrostl ve velmi problematické rodině)¹⁸

Podle výsledků dotazníku funkčnosti rodiny DFR, který použil Vzdělávací institut ochrany dětí VIOD a který vychází z osmi diagnostických kritérií (složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně ekonomická situace, osobnost rodičů, osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě, péče o dítě), je možno popsat čtyři typy rodin:

1. **Funkční rodina:** v podstatě intaktní, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je dle citovaného výzkumu v populaci většina (přes 80 %).
2. **Problémová rodina:** vyskytují se závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Problémových rodin se v populaci vyskytuje okolo 12–13 %.
3. **Dysfunkční rodina:** vyskytují se vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama, a je proto nutno učinit řadu opatření zvenčí, tzv. sanace rodiny. Tyto rodiny tvoří asi 2 %.
4. **Afunkční rodina:** poruchy jsou tak významné, že rodina už neplní svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo jej ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je bezpředmětná. Jediným řešením, které může dítěti prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit jej do náhradní péče nebo do institucionální péče. V populaci se takových rodin vyskytuje 0,5 %.¹⁹

¹⁸ Nakladatelství Portál: *Problémy spojené s nevhodným působením rodiny* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>

¹⁹ Vzdělávací institut ochrany dětí. [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/rodina2.pdf>

Dysfunkční rodiny lze velmi obecně definovat jako rodiny, kde není plněna nebo je nedostatečně, případně nežádoucím způsobem plněna některá (některé) z jejich základních funkcí, a to v míře vážně ohrožující rodinu jako celek a především vývoj dětí. Většinou není plněna funkce socializačně výchovná a funkce citového a sociálního zázemí jednotlivce. Sociální a psychické dopady má ovšem i narušení funkce ekonomicko-zabezpečovací. Ačkoli k poruchám dochází v rodinách jakéhokoli typu, je při hodnocení rodin z hlediska jejich funkčnosti žádoucí věnovat pozornost rodinám neúplným a za určitých okolností i doplněným – rekonstituovaným (s jedním nevlastním rodičem). Samy o sobě nemusí být dysfunkční, ale podmínky pro plnění rodinných funkcí jsou u nich ztíženy a z velké části mohou být důsledkem dysfunkčnosti té rodiny, která vzniku některého tohoto rodinného typu předcházela (je-li rodičem v neúplné rodině osoba rozvedená, což je nejčastější případ).²⁰

Rodiče svým vlivem a příkladem velmi působí na chování svých dospívajících dětí. Rodina hraje rozhodující roli, zda se bude dospívající projevovat problémovým chováním či ne. Dá se říct, že rodiče představují modely chování. Proto pokud rodiče vykazují deviantní chování, je do jisté míry pravděpodobné, že jejich dítě bude mít stejné nebo podobné problémy. Mladiství citlivě vnímají přístup svých rodičů. Mladiství závislí na užívání drog často uvádějí, že rodiče jsou jim odcizeni (tedy neprojevují o své děti dostatečný zájem a málo s nimi komunikují), nebo naopak se vůči svým dětem projevují hyperprotektivně (projevují nadbytečný zájem přehnanou kontrolou a citovým vydíráním).²¹

Ne všichni lidé mají předpoklady pro plnění rodičovské role. J. L. Culbertson a C. J. Schellenbach došli na základě výzkumu k závěru, že určité vlastnosti rodičů zvyšují riziko špatného zacházení s dítětem (je možné předpokládat, že tyto vlastnosti snižují pravděpodobnost přijatelného chování k lidem obecně):

- **nedostatky v sociální orientaci:** omezená schopnost empatie, nepochopení potřebám jiného člověka, rigidita, osamělost a problémy v mezilidských vztazích;
- **problematické sebehodnocení:** nízká sebeúcta, nespokojenost s rodičovskou rolí;

²⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Národní zpráva o rodině* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

²¹ MACEK, P. *Adolescence. Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999.

- *špatná zkušenost z vlastního dětství*: 70 % lidí, s nimiž rodiče v dětství nezacházeli přiměřeným způsobem, mělo sklon chovat se podobně. Tento fakt je na rozdíl od předcházejících spíše vysvětlením příčiny, proč k takové změně osobnosti došlo.

Rodina se tedy může stát zdrojem zátěže a příčinou vzniku psychických problémů, eventuálně závažnějšího narušení osobnosti svých členů. Je-li rodina v nějakém směru dysfunkční, zůstávají některé důležité potřeby dětí neuspokojeny a rodina se pro ně stává spíše zdrojem zátěže. Pokud jde o dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou mu v důsledku narušení rodinných funkcí chybět některé významné zkušenosti a jeho další vývoj může být deformován různými negativními vlivy.²²

2.3 Adolescenti a interpersonální vztahy v rodině

Změna kvality interpersonálních vztahů je jednou ze základních psychosociálních charakteristik adolescence. V tomto období je diferenciací vztahů a vazeb klíčová pro převzetí pozdějších dospělých rolí – partnerských, rodinných, přátelských i profesních. Schopnost adolescenta obstát v interpersonálních vztazích je zdrojem jeho sebedůvěry, pocitu autonomie a vlastní účinnosti.

Vztahy k rodičům, respektive k dalším autoritám, a vztahy k vrstevníkům přitom mají odlišný význam. V rodině dominuje často snaha o „zrovnoprávnění“ vlastní pozice, zatímco ve vztahu k vrstevníkům jde především o vlastní „zhodnocení“.²³

Vztahy a vazby v původní rodině zůstávají vlivným faktorem socializace a individuace po celé období adolescence. Mezigenerační konflikt se podle dřívějších teorií jevil jako nezbytný předpoklad pro překonání závislosti na vlastních rodičích a získání vlastní autonomie. Ukazuje se, že tento průběh nelze generalizovat, a to nejen kvůli individuálním rozdílům, ale také kvůli kulturní a historické odlišnosti. Vztah může nadále zůstat pozitivní a přitom se závislost může snižovat.

„Navíc zde může fungovat fakt, že rodiče jsou si vědomi, přirozenosti‘ dočasné pozice svých potomků a přijímají jejich bouření a rebelování jako přechodnou nutnost. Trpělivě čekají, až to, přejde‘, a tím hloubku zjevného konfliktu oslabují.“²⁴

²² VÁGNEROVÁ, M.. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004.

²³ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003.

²⁴ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. s. 53.

Macek dále uvádí, že konflikty nevadí, pokud mají adolescenti pocit, že mohou svobodně vyjadřovat svoje pocity a že je na ně brán ohled.

Ve výzkumu zaměřeném na hledání souvislostí mezi komunikací a atmosférou v rodině a sebehodnocením adolescentů bylo zjištěno, že atmosféru zrcadlí svými pocity více dívky než chlapci. Hádky, konflikty a nedůvěru prožívají nepříjemně. Oproti tomu atmosféra vzájemné tolerance podporuje jejich sebezdokonalování a potřebu změny. Chlapci jsou ve srovnání s dívkami citlivější na pozitivní atmosféru a signály a vůči negativním vlivům jsou více obrnění. Pokud cítí od rodičů porozumění a akceptaci, podněcuje to u nich vědomí vlastní efektivnosti. Hádky a konflikty jejich potřebu sebezdokonalování brzdí.

Řada studií ukazuje, že adolescenti se svou hodnotovou orientací více podobají svým rodičům než svým přátelům. To se týká především cílových hodnot, které souvisejí s jejich osobní perspektivou. Adolescenti vesměs vnímají své rodiče jako skutečně důležité osoby, které je nejvíce ovlivňují. Důležitost rodičů jako referenčních osob pro sebehodnocení zůstává vysoká a během dospívání se příliš nemění.

„Kvalita vztahu rodič–adolescent souvisí i s kvalitou vrstevnických vztahů. Vysoká míra kontroly ze strany rodičů a přísnost vede často k zvýšené orientaci na vrstevníky a k vyhledávání a k vytváření aliancí proti rodičům. Dále platí, že špatný vztah s rodiči zvyšuje počet kontaktů s vrstevníky, ale nepodporuje kvalitu těchto vztahů.“²⁵

²⁵ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. s. 56.

2.4 Rozvod a rozpad původní rodiny

J. Updike „*Lidská manželství, tak jako chemické sloučeniny, uvolňují při rozpadu zásoby energie, spoutané jejich vazbou.*“²⁶

Rozvod může být východiskem z krizové rodinné situace. Tím však bývá jen tehdy, pokud lze jasně odhadnout, co pozitivního a negativního může přinést. Východiskem se však nemůže stát, pokud si žadatel (žadatelka) o rozvod představují, že ukončení manželství přinese jen dobré.²⁷

Rozvod by se měl odehrát s respektem k potřebám dětí, s respektem k tomu, že ony se „s nikým nerozvádí“, že nadále milují a potřebují oba dva rodiče. Potřebují pravidelný a spolehlivý kontakt s oběma rodiči, s prarodiči a všemi dalšími důležitými osobami ve svém životě.

Právní úprava je jedním ze základních předpokladů pro uskutečnění rozvodu.

Nový občanský zákoník k rozvodu manželství uvádí: „Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.“²⁸

„Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.“ (Část druhá, Hlava I, Rodinné vztahy, Manželství, Oddíl 2 Rozvod manželů, § 755, 3)²⁹

Dle Z. Matouška (2002) představuje rozvod manželství a rozpad rodiny jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro nejužší rodinu, ale pro všechny zúčastněné. Má mnoho aspektů – například sociální, právní, etické, emoční i psychologické. Podle četných výzkumů neexistuje věk, ve kterém by dítě netrpělo. Reakce dětí se v různých obdobích jejich vývoje liší a dělí se také podle věku a pohlaví. Podle řady autorů rozvod patří mezi projevy sociální patologie.

Z. Matoušek rozděluje z teoretického hlediska rozvod do tří stadií:

²⁶ PLAŇAVA, I. *Jak se nerozvádět*. Praha: Grada, 1994.

²⁷ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s.

²⁸ NESNÍDAL, J. *Občanský zákoník: s komentářem: zákon č. 89/2012 Sb.* Český Těšín: Poradce, 2012, 320 s. § 755, odst. 1.

²⁹ t NESNÍDAL, J. *Občanský zákoník: s komentářem: zákon č. 89/2012 Sb.* Český Těšín: Poradce, 2012, 320 s. § 755, odst. 3.

- *Manželský (rodinný) nesoulad.* Vzniká z více či méně podstatných rozporů, pro jejichž řešení neumějí partneři najít vhodné kompromisy. Tato fáze je poměrně běžná a nebývá nikým diagnostikována. Jen v menší části případů přechází v manželský (rodinný) rozvrat.
- *Manželský (rodinný) rozvrat.* Jde o výraznější postižení některé z rodinných funkcí (emoční, ekonomické, výchovné). Dělí se na akutní nebo dlouhodobý a může v některé ze svých fází přejít v rozvod.
- *Rozvod.* Představuje formálně právní ukončení manželství. Jde o krajní řešení v procesu rozvratu manželství. Rozvod na rozdíl od rozvratu je deklarován. Musí být podán návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení a do tohoto děje vstupují úřední instituce jako soudy, právníci nebo oddělení péče o dítě.

Vedle těchto již rozvedených manželství existuje řada nepříliš dobře zjištělných rodin, které žijí v trvalém rodinném rozvratu, ale o rozvod z různých důvodů nepožádají.³⁰

Plaňava ve své knize *Jak se ne rozvádět* uvádí:

„Závěry výzkumu – a to i našich – lze shrnout:

- *Čím komplikovaněji a drastičtěji se manželství rozpadá a čím déle dramatické situace přetrvávají (včetně soudních sporů), tím větší je negativní dopad na psychiku dětí;*
- *Čím déle a obtížněji se rodiče vyrovnávají s rozvodovou prohrou, tím větší potíže mají jejich děti;*
- *A čím dříve začnou kontakty s tzv. dálkovým rodičem probíhat bezkonfliktně na základě vzájemné dohody, tím lépe se děti vyrovnávají s rozpadem manželství svých rodičů.*“³¹

³⁰ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002.

³¹ PLAŇAVA, I. *Jak se nerozvádět*. Praha: Grada, 1994. s. 44.

3 KOMUNIKACE A KONFLIKTY

„Nelze nekomunikovat. Každé chování je komunikace. A protože neexistuje nechování, nemůže neexistovat komunikace.“³² Autorem tohoto výroku je americký psycholog rakouského původu Paul Watzlavick. Autor vyjádřil nezpochybnitelnou pravdu, že ať lidé dělají cokoli, vždy jde o jistou formu interakce, tedy komunikace s okolím.

3.1 Komunikace

Slovo komunikace je latinského původu a je vykládáno jako přenos nejrůznějších informačních obsahů v rámci různých komunikačních systémů za použití různých komunikačních médií, zejména prostřednictvím jazyka.³³

B. W. Wahlstromová uvádí šest obecných parametrů komunikace, vyplývajících z nejrůznějších definicí a pojetí komunikace:

- efektivní sebe-vyjadřování;
- výměna sdělení psáním, mluvením, obrazy;
- sdílení informací nebo poskytování zábavy prostřednictvím slov, mluvením nebo jinými metodami;
- transfer (přenášení) od jedné osoby ke druhé;
- výměna významů mezi jedinci, při použití společného systému symbolů;
- proces, jímž jedna osoba předává sdělení jiné osobě prostřednictvím nějakého kanálu a s určitým efektem.³⁴

Komunikace je významně ovlivněna místem, kde jsme se narodili, poměry, ve kterých žijeme, a kulturou, která nás obklopuje. Náš způsob vnímání a hodnocení sebe sama i okolí je ovlivněn našimi zkušenostmi. Dá se říct, že vše, co nás obklopuje a působí na nás, má vliv na naši komunikaci s okolím a na naši schopnost porozumět ostatním.

³² WATZLAWICK, P., JACKSON, D., BAVELASOVÁ, J. B. *Pragmatika lidské komunikace. Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 2. vydání Newton Books. Překlad Janečková B., Vybíral, Z. Brno: Gaia, 2011.

³³ PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. a kolektiv autorů. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998.

³⁴ PLAŇAVA, I. *Průvodce mezilidskou komunikací. Přístupy, dovednosti, poruchy*. Brno: Grada, 2005. s. 8–17.

3.2 Dělení komunikace

- *Verbální komunikace* – slovní komunikace, tedy komunikace slovem či písmem. Je sociální interakcí, tedy dorozumíváním se mezi příslušníky téhož druhu. Předává se především prostřednictvím jazyka.
- *Neverbální komunikace neboli nonverbální komunikace* – tedy komunikace beze slov. Je souhrnem mimoslovních sdělení, která jsou vědomě nebo nevědomě předávána člověkem jiné osobě nebo lidem.

Dalším uváděným dělením **podle počtu komunikujících osob** je rozdělení na:

- *Interpersonální komunikace* – mezi dvěma osobami, které se střídají v rolích vypravěče a posluchače.
- *Skupinová komunikace* – při které hovoří každý s každým a projevují se role jednotlivých členů.
- *Masová komunikace* – která se vyznačuje rychlým přenosem informací velkému množství lidí (například televize, rozhlas, internet).

3.3 Konflikty – vymezení a dělení

Slovo „*konflikt*“ je latinského původu a překládá se jako „srážka“. J. Křivohlavý vymezuje konflikt následujícím způsobem: „*Konflikt pak znamená střetnutí dvou nebo více zcela nebo do určité míry navzájem se vylučujících či protichůdných snah, sil a tendencí. Zde je možné pokusit se i o výčet českých termínů blízkého významu, tzv. synonym. Vedle již uvedeného střetnutí protichůdných snah a souboje je možné uvést: spor, srážka, soupeření, soutěžení, neshoda, rozkol, nesoulad, nesouhlas, nesrovnalost, mrzutost, hádka, svár, příp. až rvačka, bitka, pranice a bitva. Vždy je však třeba přidat ‚dvou protichůdných sil. Například konflikt je spor dvou protichůdných sil atp.*“³⁵

J. Křivohlavý dělí konflikty jednak podle rozsahu počtu osob a také podle psychologické charakteristiky střetávajících se tendencí.

³⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vydání. Praha: Portál, 2008, s. 17-18.

Dělení podle počtu osob:

1. Intrapersonální konflikty – vnitřní a osobní konflikty určité osoby jako jedince, individua.
2. Interpersonální konflikty – konflikty mezi dvěma lidmi.
3. Skupinové konflikty – konflikty, které existují uvnitř skupiny lidí.
4. Meziskupinové konflikty – konflikty mezi dvěma skupinami lidí.

Konflikt jedince se skupinou je považován za zvláštní druh skupinového konfliktu.

J. Křivohlavý ve své knize o mezilidských konfliktech dále uvádí, že ochota ke spolupráci u dětí ubývá tím více, čím více se dostávají do období puberty. Ze studií, na které J. Křivohlavý odkazuje, vyplývá, že přibývajícím věkem u dospělých je faktorem působícím opačně než u dětí. Čím starší byli dospělí respondenti, tím větší byla jejich ochota ke spolupráci v modelových konfliktních situacích. Mladí lidé ve věku mezi časnou a střední adolescencí a těsně po ní jsou nejméně ochotni ke spolupráci a k dohodě, tj. důvěřovat druhým lidem a projevit se důvěryhodně v konfliktních situacích. Tato zjištění jednoznačně ukazují, že doba dospívání je kritickým údobím pro tvořivé řešení mezilidských konfliktů.

O rozdílnosti řešení konfliktů muži a ženami autor uvádí *„Muži zřejmě daleko spíše než ženy jsou nakloněni k tomu nejprve se s druhým, poprat a pak s ním spolupracovat. Zdá se, že nekooperativní projev v prvním kroku vyvede daleko spíše, z míry ženu než muže. Na druhé straně je ale též pravdou, že kooperativní projev druhé strany má na ženu daleko výraznější kladný vliv než na muže.“*³⁶

O vlivu možnosti komunikace s partnerem v konfliktním střetu Křivohlavý uvádí, že *„úroveň spolupráce je podstatně vyšší tam, kde účastníci konfliktu mají možnost navzájem si sdělovat zprávy, v porovnání se situacemi, při nichž mezi nimi možnost komunikace neexistuje.“*³⁷

Komunikace může být zdrojem stresu a zároveň být stresem výrazně ovlivňovaná. Zdrojem stresu mohou být tzv. stresory fyzické (hlad), psychické (komplex z tloušťky), mentální (touha zvítězit v soutěži s ostatními) nebo sociální (ztráta zaměstnání, rozpad rodiny).

³⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vydání Praha: Portál, 2008. s. 86.

³⁷ KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vydání Praha: Portál, 2008. s. 123.

Stresovat může dlouhodobě dysfunkční a poruchová komunikace s partnerem nebo pocity bezmoci, že člověk nedokáže čelit ohromné informační invazi (zahlcení). Člověk může být vystresovaný i z nedostatku informací nebo z nadcházející mimořádné události. Mezi civilizační stresory patří bytová stísněnost, hluk, smog a prašné prostředí ve městech, stresovat může také existenční nejistota (zdražování).

Stresovaný člověk může působit někdy spokojeným dojmem. V interpersonální komunikaci dovede strhnout druhé, je vitální, imponuje stálým nepokojem, rozmachem činností a tím, kolik „toho zvládá“.

Komunikace ve stresu se často vyznačuje zvýšeným tempem, chaotičností, rychlostí úsudku, výraznějším emocionálním zbarvením. Zrychlené (a věčné) tempo komunikování vydrží stresovanému člověku často jen na začátku komunikační výměny. Ve chvíli, kdy druhá strana začne klást odpor, stresovanému jedinci se právě čas začne vymykat z rukou, protože (také pod vlivem stresu) nedokáže pohotově zareagovat a pokračovat ve věčném tónu. Čas mu zabere například to, že se rozčílí.³⁸

3.4 Dopad konfliktů mezi rodiči na jejich potomky

Řada výzkumů v minulosti prokázala, že mezi rodičovským konfliktem, jeho podobou, frekvencí, intenzitou, způsobem řešení a také tím, jak všechny tyto aspekty děti hodnotí, a psychickým stavem dětí, popřípadě adolescentů existuje významná souvislost. Existuje také doklad o tom, že destruktivní konflikt mezi rodiči narušuje jejich dostatečnou schopnost být dobrými rodiči, tedy být senzitivní vůči potřebám svého dítěte či dospívajícího.³⁹ Tyto souvislosti byly opakovaně potvrzeny zejména u dětí a dospívajících. V poslední době se začíná věnovat pozornost i pozdějšímu vývojovému období. Výzkumníci se snaží zjistit, nakolik se do míry psychické adaptace mladých dospělých může stále promítat konfliktní situace mezi rodiči v jejich původní rodině. K řešení této otázky by měla dílním způsobem přispět svým výzkumem i tato bakalářská práce.

³⁸ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000.

³⁹ LACINOVÁ, L. *Děti a konflikt mezi rodiči ve vývojové perspektivě*. Brno, 2010. Habilitační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

V rámci bakalářské práce byl realizován kvantitativní výzkum, který se zaměřuje na mladé dospělé a jejich vnímání a hodnocení rodinných vztahů (konkrétně vnímání konfliktů, kvality vztahu k oběma rodičům a míry spolupráce mezi nimi) ve vztahu k jejich sebehodnocení.

4.1 Výzkumný cíl

Cílem bakalářské práce je přispět k rozšíření poznatků o sebehodnocení v období mladé dospělosti a vnímání rodičovských konfliktů a vzájemné rodičovské spolupráce „dětmi – mladými dospělými“, dále také o míře důvěry, komunikace a odcizení ve vztahu k jejich rodičům v kontextu rodinného prostředí, ve kterém došlo nebo nedošlo k rozvodu rodičů.

4.2 Výzkumné otázky a hypotézy

Na základě předchozích výzkumů a teoretických východisek byly stanoveny následující výzkumné otázky a odvozeny hypotézy. Mimo hypotetizované vztahy bylo cílem zjistit subjektivní vývojový status zkoumaných osob.

- VO1: Existuje rozdíl v míře sebehodnocení mezi mladými dospělými z druhých rodin a z rodin nerozvedených?
- H1: Mladí dospělí z rozvedených rodin vykazují nižší míru sebehodnocení než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.
- VO2: Existuje rozdíl mezi mladými dospělými z druhých rodin a z rodin nerozvedených ve vnímání ohrožení rodičovským konfliktem?
- H2: Mladí dospělí z rozvedených rodin vykazují vyšší míru vnímání ohrožení rodičovským konfliktem než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.
- VO3: Existuje rozdíl v míře komunikace mladých dospělých, kteří zažili rozvod rodičů, s matkou a otcem?
- H3: Mladí dospělí z rozvedených rodin vypovídají o vyšší míře komunikace s matkou než s otcem.
- VO4: Existuje rozdíl v míře vnímané spolupráce mezi rodiči v rozvedených a původních rodinách z pohledu mladých dospělých?

- H4: Mladí dospělí z rozvedených rodin vypovídají o vyšší míře spolupráce mezi svými rodiči než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.
- VO5: Existuje rozdíl v míře důvěry mladých dospělých k biologické matce v rodinách původních a rozvedených?
- H5: Mladí dospělí z nerozvedených rodin vypovídají o vyšší míře důvěry k matce než mladí dospělí, jejichž rodiče se rozvedli.
- VO6: Souvisí míra vnímání ohrožení rodičovským konfliktem s mírou vnímané spolupráce mezi rodiči?
- H6: Vyšší míra vnímaného ohrožení rodičovským konfliktem souvisí s nižší mírou vnímané spolupráce mezi rodiči.

4.3 Použité metody

Pro získání potřebných dat byly použity sebesuzovací dotazníky, které byly administrovány online. Ukázky podoby online testovacího prostředí a dotazníků jsou k dispozici v přílohách.

Rodinná struktura byla sledována řadou otázek, které byly uvedeny následující instrukcí: „Prosím označte, které věty nejlépe popisují rodinu, ve které jste vyrůstali, a odpovězte na související otázky. Je možné, že varianty, které nabízíme, nebudou pro vás úplně vystihující, v dalších otázkách budete moci svou rodinnou situaci ještě upřesnit.“

Například: Oba moji rodiče jsou naživu a žijí spolu. Moje matka zemřela. Můj otec zemřel. Oba moji rodiče jsou naživu, ale nežijí spolu (rozešli se / rozvedli se).

Sebehodnocení bylo měřeno Rosenbergovou škálou sebehodnocení (Rosenberg, 1965)⁴⁰, která vypovídá o respektu a přijetí sebe samého, měří osobní hodnotu, sebedůvěru a spokojenost se sebou. Původně byla tato škála vytvořena k měření sebehodnocení vysokoškolských studentů, postupně se však začala používat ke zjišťování celkového sebehodnocení všech věkových skupin. Jde o desetipoložkovou škálu Likertova typu, přičemž na každou otázku je možno odpovídat na čtyřstupňové škále od silně souhlasím

⁴⁰ ROSENBERG, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, N. J.: Princeton University Press

po silně nesouhlasím. Odpovědí se přiřazují hodnoty 3–0, otázky 2, 5, 6, 8 a 9 se vyhodnocují inverzně. Čím vyšší je součet hodnot, tím vyšší je sebehodnocení testovaného.

Vnímaný konflikt mezi rodiči byl měřen metodou CPIC (The Children's Perception of Interparental Conflict Scale – česká verze Lacinová, Michalčáková, Ježek, 2009)⁴¹, která umožňuje sledovat odlišné charakteristiky vnímaného konfliktu:

1. Frekvence – vyjadřuje vnímanou četnost konfliktů mezi rodiči
2. Intenzita – vnímaná úroveň agresivních projevů při hádce mezi rodiči
3. Řešení – způsob obvyklého řešení konfliktu mezi rodiči
4. Obsah – zachycuje, zda dítě vnímá konflikt mezi rodiči obsahově spojený se svou osobou či svými činy
5. Ohrožení – zaměřeno na hrozbu, kterou dítě vnímá jako vyplývající z konfliktní situace mezi rodiči
6. Účinnost zvládnání – zaměřeno na vlastní zvládnání situace expozice rodičovského konfliktu a na možnost zasáhnout a ovlivnit průběh rodičovského konfliktu
7. Sebeobviňování – vnímání konfliktu mezi rodiči jako způsobeného vlastní vinou
8. Triangulace – vnímání sebe sama jako „vtaženého“ do konfliktu mezi rodiči

Respondenti posuzují tvrzení na škále 1 = pravdivé, 2 = částečně pravdivé, 3 = nepravdivé.

Kvalita vztahu s matkou a otcem. Pro zachycení kvality vztahu k rodičům byla použita metoda IPPA (Inventory of Parent and Peer Attachment – česká verze Širůček, Lacinová, 2008)⁴². Kvalita vztahu k matce a otci je měřena 25 položkami, které se dále dělí na tři dimenze. Těmito dimenzemi jsou důvěra, komunikace a odcizení. Respondent vyjadřuje míru, do jaké pro něj platí předložená tvrzení, pomocí slovního vyjádření: nikdy nebo téměř nikdy, zřídka, někdy, často a vždy nebo téměř vždy. Těmto vyjádřením je podle vzrůstající intenzity přiřazena číselná hodnota 1–5. V rámci metody IPPA je možné pracovat s jednotlivými dimenzemi nebo celkovou kvalitou vztahu k rodičům, který je z těchto dimenzí utvořen.

⁴¹ LACINOVÁ, L., MICHALČÁKOVÁ, R., JEŽEK, S. *Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči: Česká verze dotazníku pro adolescenty*. Československá psychologie, Praha: AV ČR, 2009, LIII, č. 1, s. 70-85.

⁴² ŠIRŮČEK, J., LACINOVÁ, L. Relationships with Parents from the Perspective Attachment Theory. In Ježek, S., Lacinová, L. (Eds.). *Fifteen-Year-Olds in Brno: A Slice of Longitudinal Self-Reports*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 123-130.

Spolupráce mezi rodiči. Ke zjištění vnímané spolupráce mezi rodiči byla zvolena metoda The Co-Parenting Behavior Questionnaire (CBQ) od E. K. Mullettové a A. Stolberga. Metoda byla převedena do češtiny v rámci diplomové práce E. Horské (2013)⁴³. Respondenti hodnotí 14 položek na škále od 1 do 5, kde 1 = nikdy / téměř nikdy a 5 = vždy / téměř vždy.

4.4 Procedura sběru dat

Respondenti byli získáni prostřednictvím inzerce s nabídkou možnosti participace ve výzkumu. Tato nabídka byla inzerována na internetu, a to zejména na sociální síti Facebook, a obsahovala základní informace o cílech výzkumu, jeho administraci a také ujištění o ochraně poskytnutých údajů. Byla také využita technika snow-ball, kdy byli osloveni přátelé a známí, kteří měli kontakt na cílovou skupinu zkoumaných osob. Dobrovolníci poskytli svou e-mailovou adresu, čímž vyjádřili svůj informovaný souhlas s účastí ve výzkumu. Na zaslané e-mailové adresy byla odeslána zpráva, která obsahovala odkaz na vstup do elektronického dotazníku. Tento odkaz je vždy unikátní pro každého jednotlivého účastníka výzkumu a umožňuje vyplňování dotazníků dle jeho časových a prostorových možností.

4.5 Výzkumný soubor

Soubor tvořilo 66 dospělých dobrovolníků (54,5 % žen). Průměrný věk činil 21,9 let (SD = 2,4; min. = 18; max. = 27). Výzkumný soubor zahrnoval 19,7 % respondentů s dokončeným základním vzděláním, 4,5 % respondentů bylo vyučeno bez maturity. 53 % osob vypovědělo, že jejich nejvyšším dosaženým vzděláním je středoškolské s maturitou. Jeden respondent (1,5 %) absolvoval vyšší odbornou školu. Vysokoškolské vzdělání mělo 21,2 % osob.

⁴³ HORSKÁ, E. *Souvislost postojů k rozvodu s vnímaným rodičovským konfliktem, kooperací mezi rodiči a vztahem k otci* 2013. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/309855/fss_m/diplomova_prace.pdf. Diplomová práce. MU FSS, Brno.

4.6 Způsob zpracování dat

Data byla zpracována prostřednictvím programu IBM SPSS Statistics 20. Byla použita frekvenční analýza, korelační analýza (Spearmanův koeficient) a T-test pro nezávislé soubory.

5 VÝSLEDKY

5.1 Deskriptivní výsledky

Uvedeme deskriptivní výsledky, které se týkají struktury rodiny a subjektivního vývojového statusu.

Struktura rodiny

S biologickými rodiči žije 51 % respondentů. Rozvod rodičů ve sledovaném souboru zažilo 22 respondentů (34,4 %). Jeden respondent uvedl, že jeho matka zemřela, třem pak zemřel otec. Respondenti měli také možnost uvést i jiné varianty, pokud jim nabízené nevyhovovaly (například dosud probíhající rozvodové řízení, střídavá péče), a z tohoto důvodu nečiní součet 100 procent.

Subjektivní vývojový status

Na základě subjektivního pocitu se 10,6 % respondentů cítí doposud spíše jako dospívající (teenager), 33,3 % se již pokládá za plně dospělé a 56,1 % lze zařadit mezi tzv. vynořující se dospělé, protože vypovídají, že se cítí být jako „něco mezi dospívajícím a dospělým“.

5.2 Analýza hypotéz

Budou postupně uvedeny analýzy a jejich výsledky vztahující se k formulovaným hypotézám.

Míra sebehodnocení u mladých dospělých

VO1: Existuje rozdíl v míře sebehodnocení mezi mladými dospělými z druhých rodin a z rodin nerozvedených?

H1: Mladí dospělí z rozvedených rodin vykazují nižší míru sebehodnocení než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.

Průměrná míra sebehodnocení u respondentů z nerozvedených rodin je 30,4 (SD = 4,4), průměrná míra sebehodnocení u respondentů z rozvedených rodin je 28,6 (SD = 4,09). V míře sebehodnocení nebyl prostřednictvím T-testu pro nezávislé výběry prokázán statisticky významný rozdíl. H1 nelze podpořit.

Vnímání ohrožení rodičovským konfliktem v období mladé dospělosti

VO2: Existuje rozdíl mezi mladými dospělými z druhých rodin a z rodin nerozvedených ve vnímání ohrožení rodičovským konfliktem?

H2: Mladí dospělí z rozvedených rodin vykazují vyšší míru vnímání ohrožení rodičovským konfliktem než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.

Průměrná míra vnímání ohrožení rodičovským konfliktem u respondentů z nerozvedených rodin je 13,77 (SD = 1,51), průměrná míra sebehodnocení u respondentů z rozvedených rodin je 13,19 (SD = 2,23). V míře vnímání ohrožení rodičovským konfliktem nebyl prostřednictvím T-testu pro nezávislé výběry prokázán statisticky významný rozdíl. H2 nelze podpořit.

Míra komunikace s matkou a otcem v rozvedených rodinách

VO3: Existuje rozdíl v míře komunikace mladých dospělých, kteří zažili rozvod rodičů, s matkou a otcem?

H3: Mladí dospělí z rozvedených rodin vypovídají o vyšší míře komunikace s matkou než s otcem.

Průměrná míra komunikace s matkou je 24,7 (SD = 5,94), průměrná míra komunikace s otcem je 19,19 (SD = 7,37). V míře komunikace s matkou a otcem u mladých dospělých z rozvedených rodin byl prostřednictvím jednovýběrového T-testu prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,00$). H3 lze podpořit.

Vnímaná spolupráce mezi rodiči

VO4: Existuje rozdíl v míře vnímané spolupráce mezi rodiči v rozvedených a původních rodinách z pohledu mladých dospělých?

H4: Mladí dospělí z nerozvedených rodin vypovídají o vyšší míře spolupráce mezi svými rodiči než mladí dospělí, jejichž rodiče se rozvedli.

Průměrná míra spolupráce mezi rodiči u respondentů z nerozvedených rodin je 52,34 (SD = 8,39), průměrná míra spolupráce mezi rodiči u respondentů z rozvedených rodin je 46,33 (SD = 10,16). V míře vnímání ohrožení rodičovským konfliktem byl prostřednictvím T-testu pro nezávislé výběry prokázán statisticky významný rozdíl ($F = 0,423, p = 0,041$). H4 lze podpořit.

Důvěra k matce

VO5: Existuje rozdíl v míře důvěry mladých dospělých k biologické matce v rodinách původních a rozvedených?

H5: Mladí dospělí z nerozvedených rodin vypovídají o vyšší míře důvěry k matce než mladí dospělí, jejichž rodiče se rozvedli.

Průměrná míra důvěry k matce u respondentů z nerozvedených rodin je 40,13 (SD = 3,92), průměrná míra důvěry k matce u respondentů z rozvedených rodin je 36,86 (SD = 5,69). V míře důvěry k matce byl prostřednictvím T-testu pro nezávislé výběry prokázán statisticky významný rozdíl ($F = 1,244, p = 0,023$). H5 lze podpořit.

Ohrožení rodičovským konfliktem a vnímaná rodičovská spolupráce

VO6: Souvisí míra vnímání ohrožení rodičovským konfliktem s mírou vnímané spolupráce mezi rodiči?

H6: Vyšší míra vnímaného ohrožení rodičovským konfliktem souvisí s nižší mírou vnímané spolupráce mezi rodiči.

Mezi mírou vnímaného ohrožení rodičovským konfliktem a mírou vnímané spolupráce mezi rodiči nebyla nalezena statisticky významná souvislost. H₆ nelze podpořit.

5.3 Dodatečná zjištění

V rámci dodatečných analýz byly nalezeny statisticky významné souvislosti mezi mírou sebehodnocení mladých dospělých a některými dimenzemi kvality jejich vztahu s rodiči. Hodnoty Spearmanova korelačního koeficientu jsou prezentovány v tabulce č. 1.

Tab. č. 1: Souvislost mezi mírou sebehodnocení a kvalitou vztahu k rodičům

	Důvěra otec	Komunikace otec	Odcizení matka	Odcizení otec
Sebehodnocení	0,31*	0,34*	-0,40**	-0,45**
n	57	54	54	51

* Korelace (oboustranná) je statisticky významná na 5% hladině.

** Korelace (oboustranná) je statisticky významná na 1% hladině.

6 DISKUZE

Rodinná struktura

Ve zkoumaném souboru přes polovinu respondentů žije s oběma biologickými rodiči, třetina z mladých dospělých zažila rozvod rodičů. Další z mladých dospělých uvedli jiné rodinné podmínky, v nichž žijí (například smrt rodiče, probíhající rozvodové řízení). Ve vztahu k obecnému demografickému trendu ve společnosti se tak jedná spíše o soubor s nižším zastoupením rozvedených rodičů, což bylo zřejmě způsobeno podobou náboru respondentů do výzkumného souboru. Jedná se o jedno z možných omezení výzkumu, které by bylo v dalších studiích možno ošetřit prostřednictvím dalších metod rekrutování respondentů, jež by mohlo využít některé z motivačních strategií užívaných pro nábor dobrovolníků do výzkumných šetření (například motivační odměny) a rovněž možnosti náboru přes instituce (například studijní oddělení vysokých škol).

Subjektivní vývojový status

10,6 % mladých dospělých se cítí zatím jako dospívající (teenager), 33,3 % si o sobě myslí, že jsou již plně dospělí. 56,1 % vzorku se řadí mezi tzv. vynořující se dospělé a podobně jako v předchozích výzkumech v českém prostředí, které například realizovali P. Macek, J. Bejček a J. Vaníčková (2007)⁴⁴, se také tito čeští mladí lidé cítí být jako „něco mezi dospívajícím a dospělým“.

Míra sebehodnocení u mladých dospělých

VO1: Existuje rozdíl v míře sebehodnocení mezi mladými dospělými z druhých rodin a z rodin nerozvedených?

H1: Mladí dospělí z rozvedených rodin vykazují nižší míru sebehodnocení než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.

První hypotéza, která předpokládala, že děti z rozvedených rodin budou mít nižší míru sebehodnocení, nebyla výsledky podpořena. Formulace hypotézy vycházela z předpokladu, že děti, které zažily hádky a negativní emoce spojené s rozpadem vztahu rodičů, budou těmito událostmi ovlivněny i ve svém sebehodnocení. Lze se domnívat, že tyto zkušenosti mohou mladí dospělí významně vztahovat ke své osobě a že otázky, které si při rozvodu

⁴⁴ Macek, P., Bejček, J., & Vaníčková, J. (2007). Contemporary Czech Emerging Adults: Generation Growing Up in the Period of Social Changes. *Journal of Adolescent Research*, 22 (5), 444-475.

kladli: „Mohu za rozvod svých rodičů? Měl jsem něco udělat jinak? Kdybych se lépe choval, učil, rodiče by se nerozvedli? Jsem dost dobrý, když se jiné děti hůř učí, mají více potíží, a jejich rodiče spolu stejně zůstávají?“, se mohou promítat do jejich vnímání vlastní hodnoty. Vzhledem k neprokázanému rozdílu v míře sebehodnocení v tomto výzkumu je možné uvažovat o tom, že pokud se jejich rodina rozpadla v období školního věku, dokázaly si zřejmě na tyto otázky, třeba s pomocí blízkých lidí, uspokojivě odpovědět. Pokud došlo k rozchodu rodičů ve věku vynořující se dospělosti, disponují již tito mladí lidé dostatkem jiných zdrojů, ze kterých ve svém sebehodnocení vycházejí. Obvykle už mají za sebou první vztahy, studijní úspěchy, ocenění ve svých zájmech nebo i pracovních příležitostech, mnozí už žijí mimo svou původní rodinu. Lze se tedy domnívat, že tyto zkušenosti jim dávají možnost vytvořit si představu o svých možnostech a budoucím životě, a je pravděpodobné, že mladí lidé jsou si vědomi toho, že rozpad vztahu matky a otce byl zcela v kompetenci těchto dvou osob. Zjištění tohoto výzkumu jsou v souladu s předchozími výzkumy, které prokázaly, že samotný fakt rozvodu rodičů není jediným faktorem, který by zásadně ovlivňoval well-being dětí z těchto rodin. Jak uvádí P. R. Amato, L. S. Loomis a A. Booth (1995)⁴⁵, pro psychickou adaptaci dětí je významnější míra konfliktu mezi rodiči před rozvodem, konkrétně pak zjistili, že pokud je v rodinách míra konfliktu vysoká, děti jako mladí dospělí vykazují vyšší míru psychické pohody v případech, že se jejich rodiče rozvedli, oproti těm, kteří zůstali spolu. Komplementárně pak vyšší psychickou pohodu vykazují děti v mladé dospělosti, které pocházejí z rodin s nízkou mírou konfliktu, kde rozvod neproběhl, oproti těm, kde se rodiče rozvedli, ale děti hodnotily předrozvodovou situaci jako méně konfliktní.

Vnímání ohrožení rodičovským konfliktem v období mladé dospělosti

VO2: Existuje rozdíl mezi mladými dospělými z druhých rodin a z rodin nerozvedených ve vnímání ohrožení rodičovským konfliktem?

H2: Mladí dospělí z rozvedených rodin vykazují vyšší míru vnímání ohrožení rodičovským konfliktem než mladí dospělí, jejichž rodiče se nerozvedli.

⁴⁵ AMATO, P. R., LOOMIS, L. S., & BOOTH, A. (1995). *Parental Divorce, Marital Conflict, and Offspring Well-being during Early Adulthood*. *Social Forces*, 73 (3), 895-915.

Také druhá hypotéza nebyla výsledky analýzy podpořena. Hypotéza vycházela z předpokladu, že mladí lidé s bohatou zkušeností rodičovských konfliktů, které bezpochyby předcházejí rozvodové situaci, budou tuto zkušenost promítat i do svého vnímání ohrožení konfliktem. Tedy že u dětí z rozvedených rodin vzniká jakási spojnice, podle které konflikt rodičů může vést až k jejich rozvodu, a je tedy pro ně vysoce ohrožující. Studie M. T. Daverna, P. K. Staigera a P. K. Luka (2005, cit. dle Lacinová, 2010)⁴⁶ potvrdila poměrně vysokou shodu mezi jednotlivými posuzovateli konfliktu (rodiče a jejich děti), ale také to, že výpověď samotného adolescenta vysvětluje největší podíl problémového chování, což znamená, že v tomto kontextu jsou samotní adolescenti nejlepšími posuzovateli konfliktu, pokud se jedná o dopad na ně samotné. V prezentovaném výzkumu nebyl nalezen rozdíl v posuzování míry ohrožení konfliktem mezi skupinou mladých dospělých z rozvedených a nerozvedených rodin, což lze vysvětlit různými způsoby, které jsou však vzhledem k velikosti zkoumaného souboru a omezenému množství měřených proměnných pouze spekulativní. Neexistenci rozdílu si lze vysvětlit i na základě předchozích výsledků, které neprokázaly mezi stejnými skupinami rozdíl v míře sebehodnocení. Může se jednat o soubor mladých dospělých, kteří prokázali tvář v tvář rozvodu rodičů jistou míru odolnosti (rezilience). Vzhledem k rozsahu tohoto šetření však nebyly měřeny osobnostní charakteristiky mladých dospělých, které mohou k této odolnosti pozitivně přispívat a sloužit jako projekivní faktory v případě životní zátěže, jíž bezpochyby situace rozvodu rodičů je. Tato domněnka by mohla sloužit jako východisko pro navazující výzkumy.

Míra komunikace s matkou a otcem v rozvedených rodinách

VO3: Existuje rozdíl v míře komunikace mladých dospělých, kteří zažili rozvod rodičů, s matkou a otcem?

H3: Mladí dospělí z rozvedených rodin vypovídají o vyšší míře komunikace s matkou než s otcem.

⁴⁶ LACINOVÁ, L. *Děti a konflikt mezi rodiči ve vývojové perspektivě*. Brno, 2010. Habilitační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie.

Tato hypotéza byla v rámci tohoto šetření výsledky analýzy podpořena. Nabízí se poměrně jednoduché vysvětlení, a to, že většina dětí po rozvodu rodičů zůstává ve společné domácnosti s matkou. Častěji společnou domácnost opouští otec, není tedy přítomen běžnému domácímu provozu a rituálům, které si každá rodina vytváří. Matka je obvykle samostatnou manažerkou rodinného provozu, pro jehož plynulý chod je dobrá organizace, spolupráce a komunikace nezbytností. Každodenní starosti i radosti tedy řeší v první řadě s dospívajícími a poté i mladými dospělými jejich matka. Věkové rozpětí respondentů bylo 18–27 let. Vzhledem ke svému věku mohou tito lidé bez potíží kontaktovat kteréhokoli z rodičů. Problém nepředstavují ani vzdálenosti, vzhledem k pokročilosti a dostupnosti komunikačních technologií. Navíc mnozí žijí jinde než jejich původní rodina. Nicméně zažitý vzorec chování z předchozích vývojových období může zřejmě přetrvávat i nadále a mladí dospělí se ve vyšší míře s potřebou komunikace obracejí spíše na matku.

Vnímaná spolupráce mezi rodiči

VO4: Existuje rozdíl v míře vnímané spolupráce mezi rodiči v rozvedených a původních rodinách z pohledu mladých dospělých?

H4: Mladí dospělí z nerozvedených rodin vypovídají o vyšší míře spolupráce mezi svými rodiči než mladí dospělí, jejichž rodiče se rozvedli.

Podle výsledků analýzy lze tuto hypotézu podpořit. Výsledky jsou v souladu s předchozími zjištěními tohoto výzkumu. Rozvod rodičů a odchod jednoho z nich ze společné domácnosti nebo i případ střídavé péče vedou k přirozenému snížení míry kontaktu mezi partnery, jejich komunikace, ale i spolupráce. Mnohdy je omezení spolupráce na podstatné a nutné záležitosti, týkající se obvykle dětí a s nimi spojených úkolů a povinností, jistou pojistkou, která chrání bývalé partnery, kteří však stále zůstávají rodiči, před případnými znovu rozdmýchanými partnerskými spory a dalšími nepříjemnými situacemi. Schopnost více spolupracovat s partnerem bývá také charakteristická pro ta partnerství, která lépe překonávají krize, a tedy se také méně rozvádějí. Problematika optimální rodičovské spolupráce i po rozvodu je vzhledem k vysokému podílu rozvedených rodičů velmi důležitou oblastí, které by měla být věnována značná pozornost v budoucích výzkumech.

Důvěra k matce

VO5: Existuje rozdíl v míře důvěry mladých dospělých k biologické matce v rodinách původních a rozvedených?

H5: Mladí dospělí z nerozvedených rodin vypovídají o vyšší míře důvěry k matce než mladí dospělí, jejichž rodiče se rozvedli.

Podle výsledků šetření i tuto hypotézu lze podpořit. Je možné, že děti (nyní již mladí dospělí), které zažily svou matku v nepříjemných předrozvodových a porozvodových situacích, při kterých mohly slyšet i vidět mnohé z toho, co mělo být nevyřčeno a neviděno, se přirozeně oddalují od zdroje napětí a neklidu. Pravděpodobně také nechtějí matku ještě více zatížit svými problémy, a tak volí strategii vyšší autonomie a samostatnosti při řešení problémů. Důvěra k primární pečující osobě, kterou většinou v proamerickém kulturním prostředí bývá matka, je jedním ze základních kamenů tzv. citové vazby (Bowlby, 2012)⁴⁷. Rozpad rodiny tak může být dětmi vnímán jako určité selhání nejvýznamnějších osob jejich života, které měly spíše zajišťovat jejich bezpečí a jistotu a měly být těmi moudřejšími a silnějšími.

Ohrožení rodičovským konfliktem a vnímaná rodičovská spolupráce

VO6: Souvisí míra vnímání ohrožení rodičovským konfliktem s mírou vnímané spolupráce mezi rodiči?

H6: Vyšší míra vnímaného ohrožení rodičovským konfliktem souvisí s nižší mírou vnímané spolupráce mezi rodiči.

Tato hypotéza výsledky šetření nebyla podpořena. Na jejich základě lze konstatovat, že vnímání ohrožení rodičovským konfliktem nesouvisí s vnímanou mírou spolupráce. Lze se domnívat, že hodnocení míry spolupráce rodičů vyplývá z celoživotních dosavadních zkušeností mladých lidí a ti ji mohou vnímat jako určitou rodinnou normu. Takové je nastavení jejich rodiny. Oproti tomu na ohrožení rodičovským konfliktem nelze

⁴⁷ BOWLBY, J. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010,

dle předchozích výzkumů příliš přivyknout, spíše se senzitivita vůči těmto situacím a jejich prožívání zvyšuje (tzv. hypotéza senzitivizace)⁴⁸. Je tedy pravděpodobné, že tyto dva aspekty rodičovského vztahu si mladí dospělí do souvislosti nedávají. Vzhledem k věku respondentů (18–27 let) také lze konstatovat, že mnozí již žijí odděleně od původní rodiny (anebo se k tomuto kroku chystají), a tím pádem jsou již na spolužití rodičů, jejich spolupráci i konfliktech méně závislí.

Dodatečná zjištění

V rámci dodatečných analýz byly zjištěny zajímavé vztahy mezi sebehodnocením mladých dospělých a kvalitou jejich vztahu k rodičům. Jednalo se o pozitivní souvislost sebehodnocení s mírou důvěry, komunikace ve vztahu k otci a negativní souvislost s mírou odcizení ve vztahu k oběma rodičovským postavám. Prostřednictvím korelační analýzy byl také zkoumán vztah sebehodnocení i ke všem dimenzím vnímání rodičovského konfliktu a spolupráce rodičů, ale s těmito proměnnými nebyla prokázána žádná významná souvislost. Zdá se, že sebehodnocení mladých dospělých již nemusí souviset s tím, jak hodnotí vztah mezi svými rodiči (jejich neshody a způsob spolupráce), ale že záleží spíše na hodnocení kvality jejich vlastního vztahu s otcem a matkou. Poměrně zajímavé je, že pozitivní souvislost byla nalezena pouze u hodnocení důvěry a komunikace s otcem. Toto zjištění lze interpretovat s jistou dávkou opatrnosti tak, že sebehodnocení mladých lidí bez rozdílu pohlaví je posilováno, pokud mladí lidé vnímají svého otce jako hodného jejich důvěry a také pokud jsou s ním v kontaktu a komunikují spolu. Kvalita vztahu s matkou, která se u důvěry a komunikace v tomto výzkumu ve vztahu k sebehodnocení neprokázala jako významná, může hrát v případě utváření sebehodnocení roli bezpochyby v předchozích vývojových etapách. Negativně pak souvisí sebehodnocení s mírou odcizení k oběma rodičům, což naznačuje, že pro mladé dospělé jsou negativní pocity ve vztahu k oběma rodičům charakterizované neporozuměním, odmítáním a nezájmem v pozadí jejich nižšího hodnocení sebe sama jako hodnotného člověka. Tato zjištění by bylo potřeba ověřit na rozsáhlejší vzorku respondentů, a pokud by byly tyto souvislosti potvrzeny, mohly by se stát východiskem pro uvažování o podobě práce s mladými dospělými, kteří vyhledají některou z poradenských služeb.

⁴⁸ LACINOVÁ, L. *Děti a konflikt mezi rodiči ve vývojové perspektivě*. Brno, 2010. Habilitační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie.

Výsledky jsou využitelné také pro práci sociálních pedagogů, kteří se věnují mladým dospělým s nízkým sebehodnocením z rodin, vykazujících problémy. Rozvinutí komunikace s rodiči nebo alespoň s jedním z nich, například za pomoci mediace, je cesta k posílení pocitu životní pohody těchto mladých lidí.

7 ZÁVĚR

„Od nepaměti žili lidé v rodinách. Nevíme o žádném období, ve kterém by tomu tak nebylo. A nevíme o žádných lidech, kteří by dokázali na dlouho zrušit nebo něčím nahradit rodinu... Znovu a znovu, navzdory navrhovaným změnám a v současnosti navrhovaným experimentům potvrzují lidská společenství svoji závislost na rodině jako základní jednotce lidského života – na rodině sestávající se z otce, matky a dětí.“

Antropoložka Margaret Meadová

Vztahy v rodině jsou nejzásadnějšími, ale současně také jedněmi z nejkomplicovanějších mezilidských vztahů vůbec. Nikdo si svoji rodinu nevybírám, a přitom rodina všechny základním způsobem formuje. Může se stát, že právě pro tuto jedinečnou samozřejmost rodinných vztahů dojde k určitému podceňování setrvalé a nikdy nekončící práce na udržování a rozvoji dobré rodinné spolupráce a komunikace mezi všemi jejími členy.

Jak ukazují výsledky této práce, pro zdravé sebehodnocení mladých lidí je podstatné jejich vnímání vztahu k rodičům jako vztahu kvalitního. Rodiče i pro mladé dospělé představují zdroj jistoty a bezpečí, na který by se v optimálním případě měli v časech zátěže a stresu moci obrátit.

V práci je zodpovězeno několik z mnoha otázek týkajících se rodinných vztahů, rodičovské spolupráce a konfliktů mezi matkou a otcem z pohledu mladých lidí. Jedním z poměrně optimistických zjištění pak je to, že do sebehodnocení mladých lidí se již nemusí promítat bolestný prožitek rozvodu jejich rodičů, nicméně pro potvrzení tohoto výsledku bude zapotřebí ještě dalších rozsáhlejších studií, které do zkoumání zahrnou další charakteristiky, které se na neexistenci rozdílu v sebehodnocení mladých lidí dále podílejí.

Zjištění této práce mohou sloužit sociálním pracovníkům, kteří mohou přicházet do kontaktu s mladými dospělými. Hlavním přínosem pro praxi pak je ta skutečnost, že i v této práci se ukázalo jako důležité sledovat subjektivní pohled mladých dospělých na vztahy v původní rodině, přestože by se mohlo zdát, že v tomto období již nebudou vztahy s rodiči tak zásadním faktorem při chápání psychické pohody a stavu těchto již téměř samostatných mladých dospělých.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AMATO, P. R., LOOMIS, L. S., BOOTH, A. *Parental Divorce, Marital Conflict, and Offspring Well-being during Early Adulthood*. *Social Forces*, 73 (3), 1995, s. 895–915. doi: 10.1093/sf/73.3.895

ARNETT, J. J. *Adolescence and emerging adulthood. A cultural approach*. 2. vydání. Upper Saddle River, N.J.: Pearson Prentice Hall, c2004, xxi. 538 s. ISBN 01-318-9272-X.

BLATNÝ, M. *Sebepojetí z pohledu sociálně-kognitivní psychologie*. In BLATNÝ, M., PLHÁKOVÁ, A. *Temperament, inteligence, sebepojetí. Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003, Sdružení SCAN, Tišnov, s. 88–131.

BOWLBY, J. *Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Přeložil. Müller., I. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 978-807-3676-704.

ERIKSON, E., H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. 387 s. ISBN 80-720-3380-8.

HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Přeložila Štěpaníková, I. Praha: Portál, 2000. 165 s. ISBN 80-717-8198-3.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vydání. Praha: Portál, 2008. 165 s. ISBN 978-807-3674-076.

LACINOVÁ, L., MICHALČÁKOVÁ, R., JEŽEK, S. *Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči*. Česká verze dotazníku pro adolescenty. *Československá psychologie*, LIII, č. 1. Praha: Akademie věd ČR, 2009, s. 70–85. ISSN 0009-062X.

LACINOVÁ, L. *Děti a konflikt mezi rodiči ve vývojové perspektivě*. Habilitační práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie, 2010. 228 s.

MACEK, P., BEJČEK, J., VANÍČKOVÁ, J. *Contemporary Czech Emerging Adults: Generation Growing Up in the Period of Social Changes*. *Journal of Adolescent Research*, roč. 22, č. 4, 2007. Thousand Oaks: Sage Publications Inc., s. 444–475. ISSN 0743-5584.

MACEK, P. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-717-8747-7.

MACEK, P. *Adolescence. Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-717-8348-X.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti: Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: H & H, 1998. 205 s. ISBN 80-86022-21-8.

PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. a kolektiv autorů. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1997. 834 s. ISBN 80-200-0607-9.

PLAŇAVA, I. *Jak se nerozvádět*. Praha: Grada, 1994. 118 s. ISBN 80-716-9129-1.

PLAŇAVA, I. *Průvodce mezilidskou komunikací. Přístupy – dovednosti – poruchy*. 1. vydání. Praha: Grada, 2005. 146 s. ISBN 80-247-0858-2.

ROSENBERG, M. *Society and the adolescent self-image*. Princenton, N.J.: Princenton University Press, 1965.

SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 2. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2004. 523 s. ISBN 80-865-9865-9.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vydání. Praha: Portál, 2012. 224 s. ISBN 978-80-262-0217-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-717-8802-3.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. 264 s. ISBN 80-717-8291-2.

WATZLAWICK, P., JACKSON, D., BAVELASOVÁ, J., B. *Pragmatika lidské komunikace: Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. Přeložili Janečková, B., Vybíral, Z. 2. vydání. Brno: Newton Books, 2011. 283 s. ISBN 978-80-87325-00-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE

HORSKÁ, E. Souvislost postojů k rozvodu s vnímaným rodičovským konfliktem, kooperací mezi rodiči a vztahem k otci 2013. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/309855/fss_m/diplomova_prace.pdf. Diplomová práce. MU FSS, Brno.

Ministerstvo práce a sociálních věcí: Národní zpráva o rodině [online] [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

Nakladatelství Portál: Problémy spojené s nevhodným působením rodiny [online] [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>

Rozvodovost. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [Http://www.czso.cz/](http://www.czso.cz/) [online] [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Vzdělávací institut ochrany dětí [online] [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/rodina2.pdf>

ZNĚNÍ ZÁKONŮ

NESNÍDAL, Jiří. *Občanský zákoník: s komentářem : zákon č. 89/2012 Sb. : 1. obecná část (§ 1 až § 654), 2. rodinné právo (§ 655 až § 975), 3. absolutní majetková práva (§ 976 až § 1720)*. Český Těšín: Poradce, 2012, 320 s. ISBN 978-807-3653-361.

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1: Souvislost mezi mírou sebehodnocení a kvalitou vztahu k rodičům 41

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Ukázka úvodní strany výzkumu: vstup do dotazníků v online testovacím prostředí

Příloha P II: Ukázka úvodních otázek výzkumu v online testovacím prostředí

Příloha P III: Ukázka dotazníku v online testovacím prostředí

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA ÚVODNÍ STRANY VÝZKUMU: VSTUP DO DOTAZNÍKŮ V ONLINE TESTOVACÍM PROSTŘEDÍ

Komunikace v rodině očima mladých dospělých 2014

Respondent: kuliferda1

Dobrý den,
děkuji vám ještě jednou za ochotu zúčastnit se výzkumu, který se bude zaměřovat na to, jak mladí lidé vnímají a hodnotí svoje rodinné prostředí. Vyplnění následujících dotazníků vám zabere přibližně 20-30 minut.
V dotaznících nejsou žádné správné ani špatné odpovědi, odpovídejte podle toho, co vám nejvíce vyhovuje a odpovídá.
Vyplnění dotazníku je plně anonymní!
V případě jakýchkoli otázek k výzkumu mne neváhejte kontaktovat.

Šárka Hanáková
(hanakosar@gmail.com)

Úvodní otázky	nevyplněn
O mně	nevyplněn
O mé rodině	nevyplněn
O mých blízkých	nevyplněn
O rodičích	nevyplněn
Já a moji rodiče	nevyplněn
Máma a otec	nevyplněn
Logout	

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA ÚVODNÍCH OTÁZEK VÝZKUMU V ONLINE TESTOVACÍM PROSTŘEDÍ

Dotazník x

ivdmr.fss.muni.cz/dotazniky/index.php?pid=3&stident=866

Komunikace v rodině očima mladých dospělých 2014

Úvodní otázky Respondent: kuliferda1
1 / 1

Na začátek vás poprosíme o vyplnění několika základních údajů a o odpovědi na velmi jednoduché otázky.

- 1. Jak se dneska máte?**
:-) :-| :-(
- 2. Cítím se**
jako dospívající teenager jako dospělý(á) něco mezi dospívajícím a dospělým
- 3. Jste**
muž žena
- 4. Uveďte prosím měsíc a rok svého narození (např. leden 1993).**
- 5. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**
..Zvolte ze seznamu...

Pokračovat

Dotazník - Google C... Telefonické připojení CS 7:36

PŘÍLOHA P III: UKÁZKA DOTAZNÍKU V ONLINE TESTOVACÍM PROSTŘEDÍ

Dotazník x
ivdmr.fss.muni.cz/dotazniky/index.php

Komunikace v rodině očima mladých dospělých 2014

O mně Respondent: kuliferda1
2 / 2

Níže je seznam výroků týkajících se vašeho pocitu ze sebe samého/samé. Ohodnoťte, jak moc s jednotlivými výroky souhlasíte.

- 1. Jsem se sebou vcelku spokojený/á.**
silně nesouhlasím nesouhlasím souhlasím silně souhlasím
- 2. Občas si pomyslím, že jsem k ničemu.**
silně nesouhlasím nesouhlasím souhlasím silně souhlasím
- 3. Víím, že mám několik dobrých vlastností.**
silně nesouhlasím nesouhlasím souhlasím silně souhlasím
- 4. Jsem schopen/schopna dělat věci stejně dobře jako druzí lidé.**
silně nesouhlasím nesouhlasím souhlasím silně souhlasím
- 5. Zdá se mi, že nemám být na co hrdý/á.**
silně nesouhlasím nesouhlasím souhlasím silně souhlasím
- 6. Občas se cítím zbytečný/á.**
silně nesouhlasím nesouhlasím souhlasím silně souhlasím
- 7. Mám pocit, že jsem stejně hodnotný člověk jako ostatní.**

Dotazník - Google C... Telefonické připojení CS 7:43